

Arvio toimintamallista: Naapuriyhteisötoiminta tukee kehitysvammaisten itsenäistä asumista

Naapuriyhteisötoiminta tarjoaa omissa asunnoissaan tuetusti asuville kehitysvammaisille henkilöille mielekästä vapaa-ajan toimintaa ja tukea sosiaalisten verkostojen rakentamiseen. Yhteisen matalan kynnyksen toiminnan lisäksi tarjolla on yksilöllistä tukea ja rohkaisua omannäköisen elämän toteuttamiseen.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset - kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen päätoteuttaja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Kehittäjä

Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat -hanke, Etelä-Karjala ja Päijät-Häme. Lab-ammattikorkeakoulu Oy (ent. Lahden ammattikorkeakoulu sekä ent. Saimaan Ammattikorkeakoulu) ja Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (ESR, 1.1.2018–30.4.2020).

Kehittäjän yhteyshenkilö: Katri Kämäräinen, LAB-ammattikorkeakoulu Oy,
katri.kamarainen@lab.fi

Mallin kuvaus

Naapuriyhteisötoiminta on suunnattu kehitysvammaisille henkilöille, jotka asuvat omissa asunnoissaan tuetusti. He saavat vammaispalveluohjaajilta tukea arjen askareisiin, hyvinvointiin ja asiointiin liittyen. Toiminnassa on mukana vapaaehtoisia lähinaapureita ja vertaisohjaajia.

¹ Malli on arvioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Naapuriyhteisötoiminta kiinnittyy vapaa-ajan toimintoihin, vapaaehtoistoimintaan ja yhteisöllisyyteen. Se muodostuu kolmesta eri toimintamuodosta: lähinaapuritoiminnasta, matalan kynnyksen vapaa-ajan toiminnasta ja hyvä naapuri -mallista.

Toimintaympäristö

Kataisen hallitus linjasi kehitysvammaisten laitosasumisen poistettavaksi vuoteen 2020 mennessä, mihin myös Suomen ratifioima YK:n vammaissopimus velvoittaa. Koska tuettua asumista tulee lisätä ja ympärivuorokautista asumista vastaavasti vähentää, tarvitaan uusia palvelumuotoja tuetun asumisen tukemiseksi. Itsenäisesti ja ohjatusti asuvien kehitysvammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kokema yksinäisyys sekä yhteisöihin kuulumisen kaipuu ovat muutoksen myötä tulleet näkyvimmiiksi.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Naapuriyhteisötoiminta on suunnattu kehitysvammaisille henkilöille, jotka asuvat tuetun asumisen yksiköissä. Vapaaehtoiseksi lähinaapuriksi voidaan rekrytoida esimerkiksi paikallisia korkeakouluopiskelijoita.

Toimintaa on pilotoitu Lahdessa ja Lappeenrannassa. Toimintaa on kehitetty tiiviisti kohderyhmän, heidän läheistensä, työntekijöiden ja esihenkilöiden kesken. Kohderyhmälle ja ammattilaisille tehtyjen haastattelujen lisäksi yhteiskehittämistä on tapahtunut neljässä alueellisessa työpajassa. Ikäihmisten on esimerkiksi havaittu kaipaavan toimintaa omanikäisten kanssa ja naisten erityisesti naisille suunnattua toimintaa.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Naapuriyhteisötoiminta muodostuu kolmesta eri toimintamuodosta: 1. lähinaapuritoiminnasta, 2. matalan kynnyksen vapaa-ajan toiminnasta, ja 3. hyvä naapuri -mallista.

1. Lähinaapuritoiminta

Lähinaapuri on vapaaehtoinen, joka asuu avustettavien kanssa samassa rakennuksessa, omassa asunnossaan.

Lahdessa ja Lappeenrannassa lähinaapuri on ollut vapaaehtoinen ammattikorkeakouluopiskelija, joka asuu [missä?] ja avustaa naapureitaan noin 5 tuntia viikossa. Lähinaapuri ei ole työsuhteessa, mutta hän saa toiminnasta 60 prosentin vuokraalennuksen ja opintopisteitä. Hän voi antaa käytännön apua liittyen esimerkiksi tietokoneiden ja älypuhelinien käyttöön, mutta myös harrastaa tai käydä kulttuuritapahtumissa naapureidensa kanssa.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Lähinaapuri voi myös järjestää yhteistä toimintaa ja näin edesauttaa sitä, että asukkaat muodostaisivat itse porukoita vapaa-ajan toimintoja varten. Tarvittaessa hän saa tehtävänsä tukea kunnan tai kuntayhtymän vammaispalveluista.

Lahdessa ja Lappeenrannassa mahdollisuudesta toimia lähinaapurina tiedotettiin oppilaitosten alkamistapahtumissa ja sähköpostitse opettajille.

2. Matalan kynnyksen vapaa-ajan toiminta

Matalan kynnyksen tiloissa järjestetään vapaa-ajan toimintaa iltaisin ja viikonloppuisin. Tilat sijaitsevat lähellä asukkaita.

Toiminta perustuu täysin asukkaiden toiveisiin ja sisältää esimerkiksi vapaamuotoista pelailua, oleilua ja seurustelua toisten kanssa. Lisäksi voidaan järjestää teemailtoja eri aiheista, kuten some-käyttäytymisestä, tai lähteä vaikka jääkiekko-otteluihin tai ravintoloihin.

Vertaisohjaajat vetävät toimintaa, mutta heidän tukena on vastuuohjaaja, joka vastaa laajemmin toiminnan suunnittelusta. Vertaisohjaajat saavat tehtävänsä parin illan pituisen koulutuksen ja konkreettisen oppaan.

Lahdessa Ilta-Olkkari on ollut auki kolmena päivänä viikossa ja yhtenä viikonloppuna kuukaudessa, ja Lappeenrannassa Ilta-Pumppu yhtenä iltana viikossa.

3. Hyvä naapuri – jokainen osaa ja voi auttaa toista

Jokaisella on joitakin sellaisia vahvuuksia, joissa toinen voi tarvita apua. Jokainen voi siis olla toiselle hyvä naapuri. Hankkeen järjestämissä koulutuksissa on luotu yhdessä portaittain etenevät askeleet siitä, miten tulee toimia ja käyttäytyä, kun menee toisen kotiin. On kohteliasta ilmoittaa tulostaan tai esteestään, tulla hyvissä aikeissa, tervehtiä sekä kunnioittaa toisen kotia. Askeleet on kuvattu Kuinka tulet minun kotiini -esitteeseen.

["Kuinka tulet minun kotiini" ja muut selkokieliset esitteet Naapurit-hankkeen sivulla \(Lab.fi\)](#)

Vinkit toimintamallin soveltajille

Toimintamallin soveltamisessa olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, että vapaaehtoisen lähinaapurin ja tuetun asumisyksikön työntekijöiden työnjako olisi selkeä. Koska lähinaapuri toimii vapaaehtoisena, hänen tehtävänkuvansa ja työmääränsä tulee olla selkeästi rajattu.

Lähinaapuritoiminnan tausta on sosiaalisessa isännöinnissä. Sosiaalinen isännöinti on kuitenkin yleensä ammattimaisempaa ja pohjautuu asumisneuvontaan. Sosiaalista isännöintiä tai vastaavia malleja on toteutettu ainakin Lahdessa ja Tampereella.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Kehitysvammaisten henkilöiden näkemysten huomioon ottaminen vaatii sekä yhteisiä kehittämistyöpajoja että arjessa säännöllisesti toistuvaa mielipiteiden ja toiveiden kysymistä. Vertaisohjaajia on esimerkiksi koulutettu ottamaan paremmin huomioon osallistujien toiveita toiminnalle. Kun toimintaa kehitetään yhdessä, tukena on hyvä käyttää kuvakortteja ja viittomia. Lisäksi ohjeiden täytyy olla selkeät.

Toistaiseksi toiminta sijoittuu tuettuihin asumisyksikköihin, mutta digitaalisilla ratkaisuilla toimintaa voitaisiin laajentaa ympäri Suomea. Vaikka itse toiminta on ilmaista, välillä on lähdetty lähinaapurin tai muiden asukkaiden kanssa esimerkiksi urheilutapahtumiin ja ravintoloihin. Asukkaat ovat maksaneet nämä kustannukset pääsääntöisesti itse, mutta välillä heille on kysytty vapaalippuja.

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Naapuriyhteisötoiminta lisää osallisuutta omassa elämässä monin tavoin. Lähinaapurin tuki mahdollistaa erilaiseen mielekkääseen toimintaan pääsemisen, kun siihen saa rohkaisua toiselta. Naapurit-hankkeessa tehtyjen haastattelujen mukaan itsenäinen elämä on tuntunut vapaammalta ja merkityksellisemmältä. Lähinaapurin tuki lisäsi turvallisuuden tunnetta sekä auttoi kehittämään ystävyyssuhteita.

Vapaaehtoisena toimivan lähinaapurin tehtäviä ei ole tarkkaan määritelty, vaan hän tekee asiakasnaapureidensa kanssa heitä kiinnostavia tai heidän tarpeisiinsa vastaavia asioita. Lähinaapuri tutustuttaa asukkaan lähiyhteisöön ja -ympäristöön. Myöhemmin asukas voi mennä paikkaan myös yksin ja jopa ottaa mukaan myös muita naapureitaan. Lähinaapuri itse pääsee tekemään arvokasta vapaaehtoistyötä.

Naapuriyhteisötoiminnan kehittämiseksi järjestettiin neljä alueellista työpajaa, jotka toteutettiin Learning café -menetelmällä. Työpajoja vetivät sosionomiopiskelijat. Keskustelun helpottamiseksi apuna käytettiin kuvakortteja ja viittomia. Työpajoja vetäneet opiskelijat oppivat teemasta ja voivat jalostaa sitä jatkossa koulutuksessa ja työssä. Esihenkilöiden läsnäolo työpajoissa edistää myös rakenteisiin juurruttamista.

Matalan kynnyksen Ilta-Olkkarit ja Ilta-Pumput ovat omaehtoista toimintaa, joka perustuu kävijöiden toiveisiin. Vertaisohjaajat toimivat vetäjinä, eikä paikalla iltatoiminnan aikana ole vastuuhjaajaa. Vertaisohjaajat saavat tehtävässään vastuuta ja heidän toimintaansa luotetaan, mikä vahvistaa pystyvyyden kokemusta.

Ilta-Olkkareissa ja Ilta-Pumpuissa järjestettävät teemaillat eri aiheista, esimerkiksi some-käyttötymisestä netissä, lisäävät kansalais- ja demokratiataitoja. Käsiteltävät teemat ovat

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

nousseet sekä asiakkaiden toiveista että työntekijöiden huomaamista tarpeista. Hankkeen haastatteluissa ikäihmisten havaittiin kokevan eniten yksinäisyyttä, joten heille on järjestetty Lahdessa omaa toimintaa sunnuntaisin. Ilta-olkkari ja Ilta-Pumppu ovat yhteisöjä, joiden jäsenet välittävät toisistaan ja saavat tarvittaessa toisiltaan tukea. Ne ovatkin vähentäneet yksinäisyyttä.

Jokainen asukas voi olla hyvä naapuri toiselle ja siten myös auttaa muita. Hyvä naapuri - koulutuksessa nousi esille jokaisen asukkaan omat voimavarat, joita lähdettiin kehittämään lisää ja konkretisoimaan tilanteita, joissa niitä voi hyödyntää. Kun jokainen asukas voi hyödyntää taitojaan auttaakseen muita, koko yhteisö vahvistuu ja osallisuus lisääntyy.

Toiminnassa on tärkeää se, että asiakkaat voivat osallistua oman elämänsä suunnitteluun ja osallistua lähiympäristön elämään ja kehittämiseen. Itsenäinen asuminen hajautetuissa asumisratkaisuissa mahdollistaa sen, että ihmiset kohtaavat toisiaan tavallisessa arjessa. Erilaisiin paikkoihin ja muiden ihmisten pariin pääsee helposti, kun asunnot sijaitsevat lähellä palveluja. Läheisille on myös huojentavaa tietää, että heidän läheisellään on mahdollisuus olla muiden ihmisten seurassa ja että hän saa tarvittaessa apua eri tilanteissa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Naapuriyhteisötoiminnan kehittäminen syntyi tarpeeseen, kun Kataisen hallitus linjasi kehitysvammaisten laitosasumisen poistettavaksi vuoteen 2020 mennessä. Linjauksen taustalla on Suomen vuonna 2016 ratifioima YK:n vammaissopimus. Tarve oli kehittää toimintamuotoja siihen, miten omissa asunnoissaan tuetusti asuvat kehitysvammaiset henkilöt pystyvät olemaan osallisina yhteiskunnassa ja omassa yhteisössään.

Naapuriyhteisötoiminta vahvistaa vähän tukea tarvitsevien asukkaiden yhteisöllisyyttä, jolloin resursseja jää vaativampaa tukea tarvitseville henkilöille. Toiminnan tausta on englantilaisessa KeyRing-mallissa, jossa itsenäisesti asuvat kehitysvammaiset henkilöt muodostavat oman lähiyhteisönsä. Heidän tukenaan toimii lähialueella asuva vapaaehtoinen henkilö.

Lähinaapuritoiminnan tausta on sosiaalisessa isännöinnissä. Sosiaalinen isännöinti on kuitenkin yleensä ammattimaisempaa ja pohjautuu asumisneuvontaan. Lahden kaupunki kokeili onnistuneesti vammaispalveluissaan lähinaapuritoiminta vastaavaa sosiaalista isännöintiä jo ennen hanketta. Kokeiluja on tehty myös ainakin Tampereella.

Lähinaapureita on ollut vaikea saada mukaan, vaikka toiminnalle on tarvetta. Vaikka hankkeessa on kehitetty Ilta-Olkkarin ja Ilta-Pumpun toimintaa, lähinaapureiden tarve ei ole vähentynyt. Markkinointi on ollut puutteellista, ja rajaus lähinaapurista opiskelijana on vaikeuttanut tilannetta entisestään. Jatkossa lähinaapuri voi olla kuka vaan tehtävästä kiinnostunut henkilö. Haasteena on ollut myös se, miten huomioida eri-ikäiset ja eri

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

sukupuolta olevat asukkaat. Esimerkiksi haastatellut iäkkäät ovat kaivanneet omanikäistä tekemistä, samoin naisasukkaat naisille suunnattua tekemistä.

Tuetun asumisyksikön työntekijät ovat kokeneet vapaaehtoisuuteen perustuvan lähinaapuritoiminnan tärkeänä lisänä, mutta yhteisiä pelisääntöjä ja vastuualueita täytyy terävöittää. On kuitenkin tärkeää huomioida se, että lähinaapurit toimivat vapaaehtoisina. Yksi haastateltu lähinaapuri olikin paikoin kokenut kuormittavuutta ja työn rajaaminen oli ollut haastavaa.

Ilta-Olkari ja Ilta-Pumppu jatkavat toimintaansa hankkeen jälkeenkin. Yhtenä kehittämistarpeena on luoda toiminnasta osallistavampaa, ettei toiminta menisi pelkästään telkkarin katseluksi. Ratkaisuna tähän vertaisohjaajat saivat kolme teemoitettua ohjauskertaa, joiden tarkoituksena oli sekä tarjota heille uusia keinoja ja välineitä tehtävänsä että madaltaa osallistujien kynnystä tuoda esiin toiveitaan ja ajatuksiaan. Yhteisten kehittämistyöpajojen ohjeista on myös tehtävä selkeämmät, ja osallistujien olisi hyvä olla mukana niiden laatimisessa.

Tällä hetkellä naapuriyhteisötoiminta kiinnittyy tuetun asumisen yksiköihin, eli kuntien tai kuntayhtymien toimintaan. Jotta kaikilla itsenäisesti asuvilla kehitysvammaisilla henkilöillä olisi mahdollisuus osallistua tällaiseen toimintaan, sen tulisi levitä ympäri Suomea osaksi hajaantuneita asumisratkaisuja. Digitaalisten ratkaisujen odotetaan jatkossa mahdollistavan sähköisen naapuriverkoston toiminnan.

Yhteenveto

Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat -hanke päättyi huhtikuussa 2020. Toimintamalli on juurtunut pilottialueille. Uusia yhteisöllisyyttä ja vapaa-ajan toimintoja tukevia toimintamalleja tarvitaan, kun kehitysvammaisten henkilöiden laitosasumista puretaan.

Lähteet

[Grönstrand, E. \(19.12.2019\) Olkkarissa viihtyvät kaikki. Ketju-lehti.](#)

[Karhu, E. \(2019\). Lähinaapuri kehitysvammaisten asukkaiden osallisuuden tukena. Opinnäytetyö. Lappeenranta: LAB ammattikorkeakoulu.](#)

[Naapurit – yhteisöllisyyden ja osallisuuden mahdollistajat. \(lab.fi\)](#)

[Ojala, K., Tolonen, A. & Vartiainen, A. \(7.4.2020\) Ilta-Olkkarin toiminta lisää yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteisössä. \[blogikirjoitus\] \(blogit.lab.fi\).](#)

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

[Ojala, K. & Somera, J-P. \(2.5.2019\) Osallistava työskentely Naapuriyhteisötoiminnan kehittämisessä. \[blogikirjoitus\] \(blogit.lamk.fi\).](#)

[Somera, J-P. & Kuula, T. \(2018\). Naapurit-hanke kehitysvammaisten henkilöiden yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisäämässä. Teoksessa K. Peltonen & H. Kouvo \(eds.\) Hyvinvointi ja uudistava kasvu -painoalan kokoomajulkaisu 2018, s. 56–60.](#)

[Tolonen, A. & Vartiainen, A. 2020. ”Muutaki ku telkkuu” – Itsenäisesti asuvien kehitysvammaisten ilta- ja viikonlopputoiminnan kehittäminen. Opinnäytetyö. Lahti: LAB ammattikorkeakoulu](#)

[Virinsalo, J. & Lehtinen, T. 2018. Kehitysvammaiset yksilöinä yhteiskunnassa sekä naapuriyhteisötoiminnan kehittäminen sosiaalisen isännöinnin avulla : Videodokumentin käsikirjoitus. Opinnäytetyö. Lahti: LAB ammattikorkeakoulu.](#)

[Väänänen, I., Ojala, K. & Somera, J-P. 2019. The “Neighbour – Community Living Model” project as an authentic learning environment. Teoksessa K. Peltonen & P. Tommola \(eds.\) LAMK Well-being and Regenerative Growth - Annual Review 2019, s. 78–87.](#)

Kestävää kasvu ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

